

Hayat Standardı Esasında İzah Nedeni Gelir Uygulaması

Hazırlayan
Özgür TUNÇDEMİR
Vergi Denetmen Yardımcısı

1. HAYAT STANDARDI ESASININ NİTELİĞİ

Türk vergi sistemi beyan esasına dayanmaktadır. Gelir Vergisi Kanununun 83. maddesine göre "Hıfıfına hüküm olmadıkça, Gelir Vergisi mükellefin veya vergi sorumlusunun beyanı üzerine tarh olunur." Ancak bir takım vergi güvenlik önlemleri ve otokontrol araçları da vergi sisteminde yer almaktadır. Hayat standardı esas da, bir vergi güvenlik müessesesidir. Mükelleflerin zarar beyanında dahil olmak üzere, beyan ettikleri gelir ile hayat standardı esasına göre tespit edilen gelirin karşılaştırılması, beyanın hayat standardı esasına göre tespit edilen gelirden düşük olması halinde, vergi tarhına mükellefin beyan ettiği gelirin değil, hayat standardı esasına göre tespit edilen gelirin esas alınması temeline dayanır.

Harcamalardan yola çıkan bir sistemdir. Mükelleflerin sürdürdükleri yaşam düzeyini ancak belli bir gelir sağlayarak elde edebilecekleri mantığından yola çıkarak yaşam düzeyine uygun gelirin birtakım kriterlere göre belirlenecek temel ve ek göstergelerin toplanarak hesaplanmasını ve en az bu tutar üzerinden vergileme yapılmasını öngörmektedir. Yani hayat standardı esas bir anlamda asgari ödenmesi gereken vergiyi belirlemektedir.

1982 yılından beri bir takım değişikliklerle uygulanagelmekte olan, gelirin gerçekliğine uymadığı ve Anayasa'nın 73. maddesindeki 'herkes, kamu giderlerini karşılamak üzere, mali gücüne göre, vergi ödemekle yükümlüdür' ilkesine ters düştüğü gerekçesiyle eleştirilere konu olan hayat standardı esası, son olarak 4605 sayılı kanunla GVK'ya eklenen Geçici 58. madde ile 1.1.2000 - 31.12.2001 tarihleri arasında uygulanmak üzere getirilmiştir ve bu tarihten sonra yürürlükten kaldırılmıştır.

2. İZAH NEDENİ GELİR

Mükellefler beyan ettikleri ticari ve mesleki kazançlarının hayat standardı esasına göre bulunan kazançtan daha düşük olması halinde bu düşüklüğü bir takım gelirlerle izah edebileceklerdir. Gelir Vergisi Kanununun Geçici 58. maddesinin 5 nolu bendinde izah nedeni olan gelirler sayılmıştır.

Bu gelirler;

- Mükelleflerin kendilerine, eşlerine ve çocuklarına ait ve üzerinden gelir vergisi ödenen gelirleri (hamiline yazılı menkul kıymetlerden elde edilen gelirler hariç)
- Mükelleflerin kendilerine ve eşlerine ait emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıklarıdır.

Bu gelirlerin izah nedeni olarak kabul edilebilmeleri için belgelendirilmeleri şarttır.

Faaliyet kıst olarak yapılması halinde izah nedeni gelirlerin yıllık toplamı esas alınacak, kıst uygulaması yapılmayacaktır. Bu mükelleflerin lehine bir uygulamadır. Ayrıca eş ve çocukların kendi ticari ve mesleki kazançları için yıllık beyanname vermeleri durumunda kendi kazançlarına ilişkin hayat standardı esası uygulamasında öncelikle kendilerine ait izah nedeni gelir kullanılacaktır. Ailenin diğer bireylerinin kazançlarına ilişkin olarak kullanılan izah nedeni gelirden artan kısım bulunması halinde bu tutar diğer aile bireylerinin hayat standardı esaslarına tabi kazançları içinde kullanılabilir.

3. İZAH NEDENİ SAYILAN GELİRLER

3.1) Üzerinden Gelir Vergisi Ödenen Gelirler

Mükellefler kendilerine, eşlerine ve çocuklarına ait ve üzerinden gelir vergisi ödenen gelirlerini izah nedeni olarak kullanabileceklerdir. Burada dikkat

edilmesi gereken husus üzerinden gelir vergisi ödenen gelirlerin yıllık beyanname ile beyan edilip edilmemesinin izah uygulaması açısından bir önemi olmadığıdır.

İzah nedeni sayılan ve beyannameye dahil edilmeyen gelirlere örnek olarak vergisi stopaj yöntemi ile ödenen ücretler ile gayrimenkul sermaye iratları, nama yazılı menkul kıymetlerden sağlanan menkul sermaye iratları, mevduat faizleri, repo gelirleri gösterilebilir.

Mükelleflerin kendilerine, eşlerine ve çocuklarına ait ticari ve mesleki kazançlar dışında kalan ve yıllık beyanname ile beyan edilmesi gereken diğer gelirleride izah nedeni sayılacaktır. Bunlara örnek olarak yıllık beyanname ile beyan edilen gayrimenkul sermaye iradı, diğer kazanç ve irat, zirai kazanç gösterilebilir.

3.2) Emekli, Maluliyet, Dul ve Yetim Aylığı

Mükelleflerin kendilerine ve eşlerine ait emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları izah nedeni gelir olarak kabul edilecektir.

Emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıklarından 506 sayılı kanunun Geçici 20. maddesine göre kurulan emekli sandıkları, T.C. Emekli Sandığı, Sosyal Sigortalar Kurumu ve Bağ-Kur tarafından ödenen emekli, maluliyet, dul ve yetim aylığı gibi ödemelerin yanı sıra yurtiçinde ve yurtdışından herhangi bir suretle elde edilen benzeri aylıkların anlaşılması gerekir.

3.3) İzah Nedeni Sayılmayan Gelirler

Hayat standardı esaslı uygulamasında, hamiline yazılı mevduatlar ve hamiline yazılı menkul kıymetlerden elde edilen gelirler izah nedeni olarak kabul edilmeyecektir.

173 nolu GV Genel Tebliğine göre hamiline yazılı mevduatlar ve hamiline yazılı menkul kıymet gelirlerinden hamiline yazılı olan döviz tevdiat hesapları, mevduat ve menkul kıymet gelirlerinin anlaşılması gerekir.

3.4) Vergiden İstisna Gelirlerin ve Muafiyetlerin İzah Uygulaması Karşısındaki Durumu

Vergiden istisna gelirlerin, muafiyetlerin izah nedeni gelir sayılıp sayılamayacağı konusu tartışmalıdır. GVK Geçici 58. maddede izah nedeni gelirler sayılırken 'üzerinden gelir vergisi ödenen gelirler' ifadesi kullanılmıştır. Kanun lafzı dikkate alındığında bu tür gelirler izah olarak kullanılamayacaktır.

Ancak gerek Danıştay kararlarında gerekse Maliye Bakanlığı özeldelerinde istisnaların ve muafiyetlerin izah kapsamında değerlendirildiği görülmüştür.

Danıştay 1997 tarihli bir kararında(1) "Hayat standardı göstergelerinin izahında, mükelleflere ait vergilendirilmiş ya da vergi dışı bırakılmış her türlü gelirin dikkate alınması gerekir. Bu bağlamda, lojman ve eğitim tazminatı ile gelir idaresini geliştirme fonu ödemeleri gözönüne alınmalıdır" hükmünü vermiştir. Yine bir başka Danıştay kararında(2) emekli ikramiyesi ve emekli maaşı ile vergiye tabi olmayan özel hizmet tazminatının hayat standardı temel gösterge tutarında izah nedeni olarak kabul edilebileceği belirtilmiştir.

Maliye Bakanlığı bir özeldesinde(3) ticari işletmeye dahil olmayan menkul sermaye iratlarının indirim oranı uygulanmadan önceki brüt tutarının hayat standardı uygulamasında izah nedeni gelir olarak dikkate alınması gerektiği belirtilmiştir.

Bu açıklamalar çerçevesinde yatırım indirimi, gayrimenkul konut istisnası gibi istisnaların izah nedeni gelir kabul edilebileceği düşünülebilir. Çünkü mükellefler beyanlarındaki gelirin istisna kazançlarının bulunması nedeniyle düşük olduğunu ileri sürebilirler. İstisnalar mükelleflere kanunla sağlanmış bir haktır ve hayat standardı uygulamasının bu hakkı ortadan kaldırmaması gerekir.

4. İZAH EDİLEN GELİRLERİN UYGULANMASIYLA İLGİLİ ÖRNEKLER

Örnek 1: İstanbul Büyükşehir Belediyesi sınırları içinde ticari faaliyetinde bulunan ve bilanço hesabı esasına göre defter tutan mükellef (B), 1900 cc motor silindir hacminde bir özel binek otomobile sahiptir ve 2001 yılında turistik amaçlı bir yurtdışı seyahati yapmıştır. Ayrıca mükellefin vergisi tevkif suretiyle ödenmiş 3.500.000.000 TL. tutarında ücret geliri vardır. Mükellefin 2001 yılı gelir beyanı ve izah nedeni olan gelirleri aşağıdaki gibidir.

Ticari kazanç safi tutarı	7.000.000.000
Ücretin safi tutarı	3.500.000.000
Toplam gelir	10.500.000.000
Hayat standardı temel gösterge tutarı	6.625.000.000
1900 cc otomobil için ilave gösterge tutarı	1.070.000.000
Yurtdışı seyahati için ilave gösterge tutarı	1.370.000.000
Hayat standardı temel ve ilave göstergeleri toplamı	9.065.000.000
Hayat standardı esasına göre tespit edilen kazanç tutarı	5.565.000.000 (9.065.000.000 - 3.500.000.000)
Mükellefin beyanı	7.000.000.000
Vergi tabi gelir (Matrah)	7.000.000.000

Mükellef, hayat standardı esasına göre tespit edilen kazanç tutarı olan 9.065.000.000 TL'den (9.065.000.000 - 7.000.000.000) 2.065.000.000 TL. az ticari kazanç beyan etmesine rağmen, bu farkı stopaj yoluyla vergilendirilmiş olan ücret geliri ile izah etmektedir. Ücret geliri 3.500.000.000 TL. olduğundan mükellefin eş ve çocukları geriye kalan (3.500.000.000 - 2.065.000.000) 1.435.000.000 TL. ücret gelirini izah nedeni olarak kullanabileceklerdir.

Örnek 2: Aynı ilde avukatlık yapan mükellef (B) nin eşi mükellef (C)'nin 2001 yılına ilişkin serbest meslek kazanç beyanı ile hayat standardı verileri aşağıdaki gibidir.

Serbest meslek kazancı safi tutarı	2.000.000.000
Hayat standardı temel gösterge tutarı	6.125.000.000
1600 cc otomobil için ilave gösterge tutarı.....	680.000.000
Hayat standardı temel ve ilave göstergeleri toplamı	6.805.000.000
Beyannameye dahil edilmeyen izah nedeni gelirler toplamı	3.555.000.000
Nama yazılı mevduat faizi	800.000.000
Emekli aylığı.....	1.320.000.000
(B)'den arta kalan izah nedeni gelir....	1.435.000.000
Hayat standardı esasına göre tespit edilen kazanç tutarı.....	3.250.000.000
(6.805.000.000 - 3.555.000.000)	
Mükellefin beyanı	2.000.000.000
Vergiye tabi gelir (Matrah)	3.250.000.000

Mükellef (C)'nin kazanç beyanı hayat standardı temel ve ilave göstergeleri toplamından daha düşüktür. Bu düşüklüğün 3.555.000.000 TL'si izah nedeni gelirle izah edilmesine rağmen kazanç beyanı hayat standardı esasına göre tespit edilen kazançtan az olduğundan, hayat standardı esasına göre bulunan kazanç üzerinden tarhiyat yapılacaktır.

Örnek 3 - Aydın ilinde ikinci sınıf tacir olarak ticari kazanç elde eden mükellef (D)'nin 2001 yılına ait zarar beyanı 1.000.000.000 TL'dir. Hayat standardı temel gösterge tutarı ve izah nedeni gelirleri de aşağıdaki gibidir. (Ek gösterge bulunmamaktadır)

Ticari kazanç safi tutarı (zarar)	1.000.000.000(-)
Hayat standardı temel gösterge tutarı	3.000.000.000
Beyannameye dahil edilmeyen izah nedeni gelirler toplamı	3.500.000.000
Mükellefin eşine ait emekli aylığı.....	2.000.000.000
Nama yazılı mevduat faizi	1.500.000.000
Hayat standardı esasına göre tespit edilen kazanç tutarı.....	500.000.000(-)
(3.000.000.000 - 3.500.000.000)	
Vergiye tabi gelir	—

Yukarıda görüleceği üzere hem mükellefin zarar beyanı bulunmakta hem

de hayat standardı esasına göre tespit edilen kazanç tutarı negatif değerli olarak çıkmaktadır. Bu durumda vergiye tabi gelir ne olacaktır? İzah nedeni gelirin amacı mükellefin kar-zarar beyanını belirlemek değil hayat standardına esas kazancın kanunda belirlenen gelirlerle izah edilmesine olanak sağlamaktır. GVK Geçici 58. maddede hayat standardı açıklanırken 'zarar beyanı da dahil olmak üzere' ifadesi kullanılmıştır. Örneğimizde mükellefin zarar beyanı bulunduğundan hayat standardına göre tarhiyat yapılacaktır. Ancak mükellef hayat standardına tabi gelirini izah nedeni gelirlerle fazlasıyla açıkladığından vergiye tabi gelirin bulunmadığı kabul edilecektir. Zararın gelecek yıllarda indirim konusu yapılmasında sözkonusu değildir.

5. SONUÇ

İlk bölümde değindiğimiz üzere hayat standardı esaslı mükelleflerin sürdürdükleri yaşam düzeyine göre belli bir gelirin elde edilmiş olduğunu kabul eder. Yani temel ve ek göstergelerin toplamına göre tespit edilecek bir asgari gelir seviyesi vardır ve mükellefin beyanı bu seviyenin altına düşerse beyan değil, hayat standardına göre tespit edilen tutar vergilemeye esas alınır.

Hayat standardı temel ve ilave göstergeleri toplamına göre tespit edilen kazanç ile mükellefin beyanı karşılaştırılır ve yüksek olan tutar vergiye tabi gelir olarak dikkate alınır.

İzah nedeni gelir, bu uygulamayı biraz yumuşatan ve mükelleflere sürdürdükleri yaşam düzeyini başka birtakım gelirlerle elde etmiş olduklarını ispatlamaya imkan veren bir uygulamadır.

Kanunla, mükelleflerin kendilerine ve eşlerine ait emekli, maluliyet, dul ve yetim aylıkları ile mükelleflerin kendilerine, eşlerine ve çocuklarına ait ticari ve mesleki kazançlar dışında kalan ve yıllık beyanname ile beyan edilmesi gereken diğer gelirleri izah nedeni kabul edilmiştir.

Mükellefler bu tür gelirlere sahip oldukları takdirde, belgelendirmek şartıyla hayat standardı temel ve ilave göstergeleri toplamından izah nedeni gelirler toplamını çıkarırlar ve elde edilen tutarı beyanları ile karşılaştırırlar. Karşılaştırma sonucunda yüksek olan tutar vergilendirmeye esas alınır.

Hayat standardı esaslı bir vergi güvenlik müessesidir ve mükelleflerin düşük beyanlar üzerinden vergilendirilmesini önlemeyi amaçlar. İzah nedeni gelirde bu düşüklüğü ispat etmeye olanak veren bir uygulamadır.